

Valle härad.

Häradet är beläget mellan Skara och Skövde och gränsar i V till Skånings och i Ö till Kåkinds härad. Östgränsen går uppe på Billingen i bergets längdriktning. I NV ligger Kinne härad, i NÖ Vadsbo härad och söderut Gudhems härad. Tillsammans med Kinne och Kåkinds härad utgjorde det under medeltiden Ökulls bo, d. v. s. hälften av Västergötlands nordöstra fjärding. Ensamt representerar Valle härad enligt stadgan om tingsböternas fördelning i ÄVgL $\frac{1}{24}$ av landskapet.

5 runinskrifter äro kända från Valle härad. Dessa fördela sig på följande 5 av häradets 10 socknar: Bolum, Eggby, Norra Lundby, Stenåm, Varnhem (Skarke). Antalet runinskrifter här är litet, liksom över huvud i Ökulls bo. Vi befinna oss i utkanten av det egentliga runstensområdet.

Av de 5 inskrifterna är en (Vg 79) anbragt på en liggande gravhäll. De 4 övriga (Vg 76–78, 199) ha funnits på resta stenar. 4 inskrifter äro bevarade (Vg 76, 77, 79, 199), medan en förkommit (Vg 78). Ingen av stenarna befinner sig numera på ursprunglig plats. Av de 4 bevarade inskrifterna äro 2 (Vg 77, 79) fullständiga. En sten (Vg 76) saknar nu nederdelen med åtskilliga runor; med hjälp av en äldre, bevarad teckning kan inskriften dock kompletteras. På Vg 199 är toppstycket borta. Den försvunna runstenen Vg 78 har varit oskadad.

På 1670-talet voro 2 runstenar (Vg 77, 78) kända. 1687 avtecknades en tredje, nämligen Vg 76. Alla dessa tre äro avbildade i *Bautil* (1750) och registrerade i J. G. Liljegren, *Runurkunder* (1833). År 1884 påträffades Vg 79. Det sista nyfyndet (Vg 199) gjordes 1956.

76. Bolums sn, Backgården (Korstorp).

Pl. 62.

Litteratur: B 946, L 1352, T 68. Ulf Christofersson 1687 i KB F 1 7 a, bl. 22; J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 43; C. G. G. Hilfeling, Resa 1791, s. 3 (red. av P. Tham i KB F m 57: 1); Th. Ljunggren, Brev $^{30/10}$ 1792 t. P. Tham (ATA, tr. i VHAA:s Månadsblad 1879, s. 26 f.), Beskrifning öfver Häggums förs. 1794 (KB M 98: 2, s. 29, 35; sistn. ställe avtryckt i H. Schiller, Gode herrar och svenske män, 1933, s. 70 f.), Anteckning i J. G. Liljegren, Saml. Msc:t Runir fol., nr 26 (ATA); P. E. Lindskog, En kort beskrifning om Skara stift 2 (1813), s. 171; J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 129; K. Torin, Register 1875 (VFA); N. Beckman, Vägar och städer i medeltidens Västergötland (1916), s. 10, i VFT 4: 1 (1920), s. 64; O. v. Friesen, Anteckningar 1919 (Anteckningsbok: »Undersökningar, anteckningar och infall i marken och skrifrummet», s. 29, i UUB), i Runorna (Nord. kultur 6, 1933), s. 230; Handlingar 1920, 1924, 1926 (flyttningsrapport), 1934, 1936 i ATA; Fornminnesinventering 1926 (ATA); A. Blomberg, Broddetorps pastorat (1929), s. 70 f.; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 351; K. E. Sahlström i VFT 4: 9 (1935), s. 16; E. Wessén, Svensk språkhistoria 3 (1956), s. 19.

Äldre avbildningar: Christofersson, bläckteckning (i a. a.), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 946); Ljunggren, bläckteckning (i KB M 98: 2, s. 30); bläckteckning, osign. och odat. (i Liljegrens a. Saml.); Tham, bläckteckning (i Hilfeling a. a.); S. Welin, 2 tuschteckningar (VFA), träsnitt (i T 68).

Runstenen står sedan 1926 rest på Billingens lägre parti, nedanför det s. k. Råberget, vid vägen Bolum–Häggum, ungefär 300 m. SV om $\frac{1}{4}$ mtl Backgården (f. d. Korsbacken). Tidigare har stenen legat i ett förstört röse 20 m. österut.

Källskrifterna ha något varierande uppgifter om stenens plats: »Håfz skogh wed Korstorp» (Christofersson), »Vid Korsbacka» (Hilfeling), »mellan Bolum och hemmanet Korstorp i Broddetorps Församling, på en

Fig. 111. Vg 76. Bolums sn, Backgården.
Efter teckning av Christofersson.

Dagnäs, — tro att främmande seder, eller Christendomen först inträngt bland hedningarne på Dagnäs. Att Sahlebyboar uprest minnesvårdar öfver sine i Turkekrig stupade anhörige på Dagnäs. Att härifrån utgått folk i härnad åt Ryssland, att kristne här rest stenar åt sine afledne i Timmeled m.m. Tit. Hr Tham ropar ofta i sine anteckningar, att lokalen bör instämma med traditionerna, och då så sker, kan man uppnå någorlunda visshet i Historien. Runstenarne berätta och Hr Tham förrycker Localen. — Sat sapienti.»

Huruvida denna admonition eller andra skäl förmådde Tham att avstå från åtgärden, känner man ej, men stenen förblev alltjämt på sin gamla plats, som kan ha varit den ursprungliga. Några oregelbundna stenrader över »Svensbo kärren» c:a 500 m. västerut kunna nämligen mycket väl vara resterna av den i inskriften omtalade »bron».

Mörkgrå granit. Höjd 1,15 m., bredd 0,57 m. Stenens underdel saknas nu och därmed en del av inskriften. Den fanns emellertid bevarad ännu vid det första avtecknandet 1687, ehuru bilden visar en kraftig spricka i stenen efter den kant, där det förlorade stycket har slutit an. Däremot synes återstoden av stenen på 1600-talet ha varit hel. Av en teckning med åtföljande text i C. G. G. Hilfelings *Resa 1791* kan det emellertid konstateras, att det saknade fotstycket vid denna tidpunkt var borta. Innanför den yttre runslingan framstår i samma plan som ristningsytan ett kors i relief. Stenens yta har sålunda mellan runslingan och korset genom huggning blivit fördjupad. Ett liknande reliefkors har Vg 79. Ristningen är djup och tydlig.

Inskrift (supplerad efter Christoferssons teckning):

[s]uen : gislar : sun : let : gira : bro þessa firir : sial : sina ok · [- - þur sins :] þat ær : ret :

h[- ær]ium : atbipia : bat[ær]

Svenn Gislar[s]sun let gæra bro þessa fyrir sial sina ok [fa]ður sins. Þat er rett húærium at biðia Pater.

»Sven Gisslarsson lät göra denna bro för sin och sin faders själ. Envar bör (här) bedja Pater (noster).»

Backe, i Utmarken, Svensbo Kärr kallad» (Ljunggren). De torde dock alla avse samma plats, ungefärligen den, som stenen haft före flyttningen 1926.

Per Tham, som tämligen egenmäktigt »tillvaratog» och reste runstenar i parken vid Dagnäs, lär ha umgåtts med planer på att föra även denna sten till sina domäner att döma av vissa anteckningar av prosten Th. Ljunggren, som temperamentsfullt i ett brev till Tham hävdar det olämpliga i ett sådant tillvägagångssätt. Hans yttrande må citeras som exempel på två nitiska fornvårdares olika uppfattning i denna fråga.

»Detta i sitt slag rara Monument, som olik andra Runstenar, inneholler Historiskt som tillhör stället och orten, har, jag vet icke med hvad rättighet, av Tit. Hr P. Tham blefvit taget från skrastigen och förflyttat till Dagnäs och upställt i dess Björkelundar, likasom flere andre Runstenar av välbemänte Herre, från stället, där de varit reste, blefvit till Dagnäs samlade. Hvad för tjänst därigenom tillflutet svenska Historien i allmänhet och Archeologin i synnerhet, finner hvar och en utan möda. Efterverlden torde söka Skara stigen på

Fig. 112. Vg 76. Bolums sn, Backgården.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 946).

Fig. 113. Vg 76. Bolums sn, Backgården.
Efter teckning av Ljunggren i M 98: 2.

Till läsningen: Av 2 **u** återstår nu endast bst i stenens nedre kant. 3 **e** är säkert stungen. Den undre punkten i sk efter 4 **n** är jämförelsevis lågt placerad och grund. 15 **e** är stungen med ett kort tvärstreck, djupt och tydligt hugget. 18 **i** är ej stungen. 21 **b** är skadad upptill genom bortfall. Bst till 40 **a** är högt ansatt. Övre bst till 41 **o** är bortslagen. 56 **r** har övre delen av hst borta. 58 **e** är stungen. Båda bistavarna äro borta i 59 **t**. 60 **h** är skadad i toppen. Av följande runa (**u**?) återstår endast nedre delen av hst. 72 **b** är icke stungen.

Christoferssons läsning: sk saknas efter 27 **a**, efter 32 **r**, efter 36 **i**; efter 51 **s** läses längre ned på stenen utanför ramlinjen men i direkt följd en vänstervänd **s**-runa, se fig. 111; t. v. om 52 **p** finns en kort, snett nedåt åt höger mot hst ansluten linje (hör till ornamentet); r. 59 saknar på teckningen bst; r. 61 ligger i sprickan och är oläst; r. 75 synes vara läst som **æ**, oaktat den i *Bautil* tecknas **i**. — Hilfeling har sk efter 23 **o**, efter 39 **n** men ej efter 40 **a**; 52 **ap**, 59 **s**, 67 **ob**, 72 **r**, 75 **i**. — Liljegren följer *Bautil*.

Inskriftens andra mening har vållat vissa svårigheter att läsa och finna mening i. Det är O. v. Friesen, som först har givit inskriftens senare del dess rätta tydning (jfr Hj. Kylén i *Skara-Posten* 5/2 1919). Den första delen däremot har undantagslöst lästs och tolkats riktigt.

gislar:sun innehåller det sällsynta mansnamnet *Gislarr* med endast några få medeltida, svenska belägg. N. Beckman, *Vägar och städer i medeltidens Västergötland* (1916), antager felristning för *Gislason* med gen.-form av *Gisli*, vilket dock knappast kan anses motiverat med hänsyn till inskriftens i övrigt konsekventa ortografi.

Inskriftens avslutning, uppmaningen till förbön, förekommer, ehuru i stympat skick, på Vg 81.

Runstenen företer sena drag, t.ex. runtyperna **r**, **a** och **æ** samt binderunan **atb**, vidare ortografiska nymodigheter som **e** i **let**, **-r** i **firir** och **ær** samt slutligen reliefhugget korsornament. Sådana detaljer finner man eljest på lagda gravstenar från tidig medeltid, medan de på det hela taget äro främmande för de resta monumenten.

Om brobygge tala sju västgötska runstenar, nämligen Vg 2, 4, 30, 76, 173, 182, 183.